

Guzelj
Jahina

DECA VOLGE

Prevela
Nada Petković

— Laguna —

Naslov originala:

Гузель Яхина
ДЕТИ МОИ

Copyright © Guzel Yakhina, all rights reserved.
Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary
Agency
Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Mom dedi, seoskom učitelju nemačkog

Sadržaj

ŽENA	9
ĆERKA	117
UČENIK	199
SIN.....	277
DECA	377
Epilog	433
Kalendar Jakoba Ivanoviča Baha.....	435
Napomene	437
Izjave zahvalnosti.....	445
O autoru.....	447

ŽENA

1.

VOLGA JE DELILA SVET NADVOJE.

Leva obala bila je niska i žuta, pružala se ravno, prelazeći u stepu iza koje se svakog jutra pomaljalo sunce. Zemlja je ovde bila oporog ukusa, izrovana, puna tekunica, trava – gusta i visoka, a drveće nisko i retko. Iza horizonta nestajala su polja i bostaništa, šarena kao baškirski jorgan. Uz rub vode nicala su sela. Iz stepe je dopirala vrelina i omama – dah turkmenske pustinje i slanog Kaspija.

Kakva je bila zemlja na drugoj obali niko nije znao. Desna strana nadnosila se nad reku moćnim planinama i padala u vodu okomito kao odsečena nožem. Duž tog reza, između kamenja, klizio je pesak, ali planine se nisu slegale, već su svake godine bivale sve strmije i čvršće: leti – modrikastozelene zbog šumskog pokrivača, zimi – bele. Iza njih je tonulo sunce. Tamo, u daljini, nastavljale su se šume, senovite širokolisne i neprohodne četinarske, i veliki ruski gradovi s utvrđenjima od belog kamena, i močvare, i prozirnoplava jezera s ledenom vodom. S desne obale većito se širila stud – iza gora naslućivalo se daleko Severno more. Neki su ga, po starinski, zvali Velikim nemačkim morem.

Šulmajstor* Jakob Ivanovič Bah osećao je tu nevidljivu granicu baš po sredini glatke površine Volge, gde su se talasi presijavali poput čelika i starog srebra.

Ipak, nekolicina onih s kojima je delio svoje čudnovate misli bila je u nedoumici jer su rodni Gnadental** doživljavali kao centar svog malog svemira, okruženog prekovolškim stepama, a ne kao granično mesto. Bah nije voleo da se raspravlja: svaki izraz neslaganja pričinjavao mu je duševnu patnju. Mučio se čak i kad bi morao da prekori neposlušnog đaka na času. Možda su ga zato smatrali osrednjim učiteljem: Bahov glas beše tih, telo krhko, a spoljašnjost toliko neugledna da se o njoj nije imalo šta reći. Kao, uostalom, i o čitavom njegovom životu.

Svakog jutra, dok su zvezde još tinjale, Bah se budio ležeći ispod perine od pačjeg paperja i osluškiavao svet. Tihi neskladni zvuci tuđeg života koji se odvijao oko njega i iznad njega donosili su mu spokoj. Po krovovima su vitlali vetrovi – zimi teški, gusto pomešani sa snegom i ledenom krupom, u proleće nestašni, prožeti vlagom i nebeskim strujama, leti – tromi, suvi, izmešani s prašinom i semenom kovilja. Psi su lajali, pozdravljajući domaćine koji bi izašli na trem. Stoka je rikala na putu ka pojilu (marljiv kolonista nikad ne bi dao volu ni kamili juče-rašnju vodu iz vedra ili otopljeni sneg, već bi ih odveo na Volgu da se napiju – i to pre nego što sedne za sto da doručkuje i otpočne svakodnevne poslove). Žene u dvorištima započinjale su svoje otegnute pesme – kako bi ukrasile hladno jutro, ili tek da ostanu budne. Svet je disao, treštao, ćurlikao, mukao, udarao kopitima, zvonio i pevao u više glasova.

Zvuci njegovog sopstvenog života bili su, međutim, tako oskudni i beznačajni da se Bah odvikao od toga da ih čuje.

* Šulmajstor – nem. *schulmeister* – učitelj, nastavnik. Naziv se ranije obično odnosio na seoske učitelje ili učitelje u nižim gradskim školama. (Prim. prev.)

** Gnadental – u prevodu s nemačkog: plodna dolina. (Prim. aut.)

Jedini prozor u sobi tresao se pod udarima vetra (trebalo je još prošle godine bolje uglaviti staklo u ram i ispuniti zazor kamiljom dlakom). Pucketao je odavno nečišćen dimnjak. Tu i tamo bi iza peći zacijukao stari miš (a možda je između dasaka duvala promaja, dok je miš odavno završio kao hrana crvima). I to bi bilo sve. Slušanje *velikog* života bilo je daleko zanimljivije. Ponekad, u zanosu, Bah je zaboravljao da je i on sam deo tog sveta; da bi i on mogao, izašavši na trem, da se pridruži višeglasju i otpeva nešto zvonko, radosno, na primer pesmu kolonista „Ach, Wolge, Wolge!...“, ili da zalupi ulazna vrata i, ako ništa drugo – jednostavno kine. Ali Bah je više voleo da sluša.

U šest ujutro, obučen i očešljan, stajao je kraj zvonika u dvorištu škole sa džepnim satom u rukama. Sačekao bi da se obe kazaljke stope u jednu liniju – mala na šest, velika na dvanaest – i iz sve snage povukao konopac: bronzano zvono odavalo je snažan jek. Tokom godina Bah je toliko usavršio ovu veštinu da se zvono oglašavalo tačno u trenutku kada bi velika kazaljka dotakla zenit brojčanika. Časak kasnije – znao je Bah – svaki žitelj kolonije osvrnuo bi se na ovaj zvuk, skinuo kapu i prošaputao kratku molitvu. U Gnadentalu je počinjao novi dan.

Jedna od dužnosti šulmajstora bilo je udaranje u zvono tri puta dnevno: u šest, u podne i u devet uveče. Bruj zvona Bah je smatrao svojim jedinim valjanim doprinosom simfoniji života koja je zvučala svuda unaokolo.

Pričekavši da poslednja tanana vibracija sklizne sa zida zvona, Bah bi se žurno uputio u šulhaus.* Zgrada škole bila je sagrađena od kvalitetnog drveta sa severa (građa je kolonistima stizala sa Žiguljovskih brda ili čak iz Kazanske gubernije splavovima puštenim niz Volgu). Temelji su bili od kamena i ćerpiča, a krov – po novoj modi, od lima kojim su nedavno zamenjene popucale daske. Ukrasne prozorske okvire i vrata Bah je svakog proleća farbao u svetloplavo.

* Šulhaus – nem. *schulhaus* – školska zgrada; Rusko-nemačka škola koju su pohađala deca nemačkih kolonista u Rusiji. (Prim. prev.)

Zgrada je bila dugačka, sa po šest velikih prozora na svakoj strani. Gotovo čitav unutrašnji prostor zauzimala je učionica čija je bočna strana imala pregrađen deo za malu učiteljsku kuhinju i spavaću sobu. Na istoj strani nalazila se i glavna peć. Njena toplota nije bila dovoljna da zagreje tako veliku prostoriću, pa su na zidove dodate još tri male gvozdene peći zbog kojih je učionica uvek vonjala na gvožđe: zimi – na kaljeno, leti – na vlažno. Na suprotnom kraju uzdizala se katedra šulmajstora od koje su se nizali redovi đlačkih klupa. U prvom, „magarećem“ redu, sedela su najmlađa deca i oni čije je vladanje ili učenje izazivalo zabrinutost učitelja; iza njih su dolazili stariji učenici. U učionici se još nalazila velika tabla, zatim orman prepun hartije za pisanje i geografskih karata, nekoliko teških lenjira (koji se, najčešće, nisu koristili prema svojoj osnovnoj nameni već u vaspitne svrhe) i portret ruskog cara, okačen isključivo po nalogu školske inspekcije. Treba reći da je ovaj portret samo stvarao dodatne brige: nakon što je nabavljen, seoski starešina Peter Ditrih morao je da se pretplati na novine kako ne bi – ne daj Bože! – propustio vest o smeni cara u dalekom Peterburgu i osramotio se pred komisijom. Ranije su novosti iz ruske Rusije stizale u koloniju s takvim zakašnjenjem kao da se ova nije nalazila u samom srcu Povolžja, već u najdaljem kutku carstva, tako da je lako mogla nastati zbrka.

Nekad je Bah maštao da ukrasi zid slikom velikog Getea, ali se ta zamisao nije ostvarila. Mlinar Julius Vagner, koji je često poslom odlazio u Saratov, obećao je da će „naći sočinitelja ako je, kojim slučajem, pretekao u nekom dućanu“. Ali budući da mlinar nije imao ni trunke sklonosti ka poeziji i da je jedva znao kako genijalni sunarodnik izgleda, lako su mu podvalili: lukavi starinar utrapio mu je umesto Getea vrlo slab portret anemičnog aristokrate sa smešnom čipkastom kragnom, gustim brkovima i retkom bradicom, koji bi pre mogao da predstavlja Servantesa, i to pri lošem osvetljenju. Gnadentalski slikar Anton From, poznat po oslikavanju sanduka i stelaža za

posuđe, predložio je da se brkovi i brada prefarbaju, a da se u dnu portreta, tik ispod čipkaste kragne, ispiše krupnim belim slovima „Goethe“, ali Bah nije pristao na falsifikat. Tako je šulhaus ostao bez Getea, a nesrećni portret je predat slikaru, na njegovu izričitu molbu: „radi inspiracije nadahnuća“.

...Po izvršenju dužnosti zvonara Bah je potpaljivao peći kako bi se učionica zagrejala pre dolaska đaka i žurio u svoj kutak da doručkuje. Šta je jeo i pio za doručak ne bi znao da kaže, jer na to nije obraćao ni najmanju pažnju. Pouzdano se moglo reći samo jedno: umesto kafe Bah je pio „žučkasti bućkuriš nalik na kamilju mokraču“. Baš tako se izrazio starešina Ditrih kad je pre pet-šest godina svratio kod šulmajstora zbog jedne važne stvari i podelio tom prilikom s njim skromnu trpezu. Otad starešina više nije svraćao na doručak (istina, ni drugi to nisu činili), ali njegove reči Bah je zapamtio. Ta uspomena mu, ipak, nije nimalo smetala: prema kamilama je gajio iskrene simpatije.

Deca su stizala u šulhaus nešto pre osam. U jednoj ruci držala su svežanj knjiga, u drugoj – naramak drva ili zavežljaj sušene balege za ogrev (osim što su plaćali školovanje, kolonisti su pomagali obrazovanju dece obezbeđujući ogrev za školske peći). Nastava se održavala po četiri časa pre podnevnog odmora i dva posle njega. Škola se morala redovno pohađati: za nedolazak na bilo koji čas porodica učenika plaćala je kaznu u iznosu od tri kopejke. Učili su se nemački i ruski, pisanje, čitanje i račun; katihizis i biblijsku istoriju predavao je gnadentalski pastor Adam Hendl. Nije bilo podele na razrede, đaci su sedeli zajedno: neke godine bilo je po pedesetak dece, a neke i do sedamdesetoro. Nekad bi ih šulmajstor podelio na grupe od kojih bi svaka radila svoj zadatak, a nekad su recitovali i pevali u horu. Zajedničko učenje bilo je glavni i najdelotvorniji pedagoški postupak u gnadentalskoj školi za tako šaroliku i nestašnu skupinu.

Tokom godina učiteljavanja, od kojih je svaka podsećala na prethodnu, ničim se ne izdvajajući (jedino što je prošle godine popravljen krov, pa više nije kapalo s plafona na šulmajstorovu katedru), Bah je toliko navikao da ponavlja jedne te iste reči i čita jedne te iste zadatke iz zbirke s rešenjima, da je uspevao da se u mislima podvoji unutar sopstvenog tela. Jezik je ponavljao sintaksičko pravilo, ruka blago tapkala lenjirom potiljak odveć govornjivog đaka, noge su se odmereno kretale po učionici, a misao... Bahova misao je dremala, uspravna njegovim sopstvenim glasom i ravnomernim klimanjem glave u taktu sa sporim koracima. Posle nekog vremena u ruci bi se umesto Volnerovog *Ruskog jezika* našla Goldenbergova zbirka zadataka. I usne bi prestale da mrmljaju o imenicama, pridevima i glagolima i počele da izlažu pravila računanja. I do kraja časa ostalo bi tek četvrt sata. Zar to nije bilo divno?

Jedini predmet koji je mislima vraćao raniju svežinu i bodrost bio je nemački jezik. Bah nije voleo da se bakće s krasnopisom i žurno je vodio čas ka poetskom delu: Novalis, Šiler, Hajne – stihovi su obilato pljuštali po mladim razbarušenim glavama kao voda na dan kupanja.

Ljubavlju prema poeziji Bah se zarazio još u mladosti. Tada se činilo da se on, umesto lepinjama s krompirom i kiseljom od lubenica,* hrani isključivo baladama i himnama. Izgledalo je da njima može nahraniti sve oko sebe – stoga je i izabrao učiteljski poziv. I danas, dok na času deklamuje omiljene stihove, Bah, negde pod srcem, oseća hladne trnce ushićenja. Čitajući po hiljaditi put *Putnikovu noćnu pesmu*, Bah je pogledao kroz školski prozor, nalazeći tamo sve ono o čemu je pisao veliki Gete: i gorostasne tamne planine na desnoj obali Volge, i razasut po stepi večni spokoj – na levoj. A sam on, šulmajstor Jakob Ivanovič Bah, star trideset dve godine, u iznošenom mundiru sa zaštopanim laktovima i raznobojnim dugmadima, koji je već počeo da ćelavi i mršti se zbog blizine starosti

* Kiselj – želatinasto jelo od voća i skroba. (Prim. prev.)

– ko je bio on, ako ne taj putnik, umoran i iznemogao, jadan u svom strahu od večnosti?...

Deca nisu delila pasiju svog pedagoga: njihova lica – vragolasta ili usredsređena, zavisno od temperamenta, od prvih izgovorenih stihova poprimala bi pospan izraz. Jenski romantizam i hajdelberška škola delovali su na razred kao sredstvo za uspavljanje; recitovanje stihova moglo se koristiti za uspostavljanje tišine u razredu efikasnije od uobičajenog vikanja i packi. Jedino su Lesingove basne o dogodovštinama dobro im znanih likova – prasića, lisica, vukova i ševa – budile znatiželju kod najradoznalijih. Ali i oni bi brzo gubili nit pripovesti ispričane na strogom i visokoparnom *hohdojču*.

Kolonisti su svoje jezike preneli sredinom osamnaestog veka iz dalekih istorijskih postojbina – Vestfalije i Saksonije, Bavarske, Tirola i Virtenberga, Alzasa i Lorene, Badena i Hesena. U samoj Nemačkoj, koja se odavno ujedinila i sada se ponosno nazivala carstvom, dijalekti su se krčkali u istom kotlu, kao povrće u supi, od kojeg su vešti kulinari – Gotšed, Gete, braća Grim – uspevali da na koncu pripreme vrhunski specijalitet: nemački književni jezik. A u povolškim kolonijama nije imao ko da se bavi „visokim kulinarnostvom“, te su se lokalni dijalekti slili u jedan jezik, jednostavan i prost kao supa od luka s prezlama. Kolonisti su s mukom razumevali ruski govor: čitav Gnadental nije znao više od stotina ruskih reči, nabubanih na školskim časovima. Pa ipak, da bi se prodala roba na Pokrovskom vašaru i ta stotina bila je sasvim dovoljna.

...Posle časova Bah bi se zaključao u svoj sobičak i na brzinu ručao. Mogao je da jede i s otključanim vratima, ali spuštena reza je, iz nekih razloga, poboljšavala ukus hrane, koja je dotad već uspela da se ohladi, ili tačnije – da se sledi. Majka jednog od učenika donosila je Bahu, za vrlo skromnu nadoknadu, kašu od mahunarki ili činiju rezanaca u mleku – ostatke sa trpeze svoje mnogočlane porodice. Trebalo je, dakako, popričati s tom dobrom ženom i zamoliti je da jelo bude, ako

ne vruće, ono bar mlako, ali nije se imalo kad. On sam nije stizao da podgreje ručak, jer je nastupao najzujbudljiviji deo dana: *vreme za posete*.

Brižljivo se očešljavši i umivši po drugi put, Bah je silazio s trema šulhausa i izlazio na centralni trg Gnadental, u podnožje velelepne crkve od sivog kamena, s prostranom salom za molitve, okruženom čipkom duguljastih prozora i zvonikom što je podsećao na zašiljenu olovku. Odabirao je pravac kretanja – parnim danima prema Volgi, neparnim – suprotno od nje, i žurnim korakom otpočinjao šetnju glavnom ulicom, širokom i pravom kao odmotano parče dobrog sukna. Išao je pokraj urednih drvenih kućica s visokim tremovima i ukrasnim prozorskim okvirima (oni su kod Gnadentalaca uvek izgledali sveže i veselo – nebeskoplavi, crveni kao jagode, žuti poput kukuruza). Duž drvenih ograda sa širokim kapijama (za zaprežna kola i saonice) i niskim vratašcima (za ljude). Mimo prevrnutih čamaca zbog očekivane poplave. Pored žena s obramicama kraj bunara. Pored kamila privezanih uz prodavnicu petroleja. Kraj pijace s tri razgranata brešta u njenom središtu. Bah je toliko žurio, tako glasno škripao valjenkama po snegu, ili šljapkao dubokim cipelama po prolećnom blatu, da je neko mogao pomisliti kako ima gomilu neodložnih poslova koji se moraju obaviti još danas. A tako je i bilo.

...Trebalo je najpre popeti se na Kamilju grbu, obuhvatiti pogledom Volgu što se protezala iza horizonta i proveriti: koje su boje talasi i da li su prozirni? Ima li magle iznad vode? Koliko galebova kruži ponad nje? Uudara li riba repom u dubini ili bliže obali? Sve to, ukoliko je bilo toplo doba godine. A ako je bila zima: koje debljine je snežni pokrivač na reci – nije li se gdegod otopio, obnažujući na suncu bleštavi led?

Zatim – proći kroz dolinu, preko Krompirovog mosta i naći se kraj Vojničkog potoka koji se nije smrzavao ni po najžešćim mrazovima, ispiti gutljaj iz njega: da li je ukus vode isti? Zaviriti u Svinjske rupe gde se vadila glina za čuvenu gnadentalSKU

ciglu. (U početku su glinu jednostavno mešali sa senom. Jednom, zabave radi, odlučiše da u tu smešu dodaju kravlju balegu i otkriše da taj sastav pridaje cigli tvrdoću kamena. Upravo ovo otkriće je i poslužilo kao osnova za najpoznatiju lokalnu izreku „malo sranja nije na odmet“). Potom, obalom likorice doći do jaruge Tri vola, gde se nalazi seosko stočno groblje. I pohitati dalje – kroz Jamu kupina i Dolinu komaraca do Mlinarevog brežuljka i Pastorovog jezera sa Đavoljim grobom u blizini...

Ako bi za vreme *poseta* Bah primetio bilo kakav nered – vetrom porušene kočice na putu kojim su prolazile sanke ili iskrivljen oslonac mosta – istog časa bi se snuždio zbog tog saznanja. Neobična sposobnost zapažanja činila je Bahov život mučnim, jer ga je uznemiravalo svako narušavanje postojećeg poretka stvari: koliko je njegova duša bila ravnodušna prema đacima u školi, toliko je postajala živa i strasna u opažanju predmeta i detalja okolnog prostora u časovima šetnje. Bah nikom nije govorio o svojim zapažanjima, ali je svakog dana sa zebnjom čekao kada će se greška ispraviti i svet vratiti u svoje prvobitno – ispravno stanje. Nakon toga bi se umirio.

Ponekad, kad bi ugledali šulmajstora – večito savijenih kolena, ukrućenih leđa i glave uvučene među spuštenu rame – kolonisti bi ga oslovili i počeli da se raspituju o školskim uspesima svojih mezimaca. Ali Bah je, zadihan od brzog hodanja, uvek odgovarao nerado, kratkim rečenicama: vremena je bilo tako malo. Da bi pokazao koliko žuri, izvukao bi iz džepa sat, bacio na njega skrušen pogled i, odmahujući glavom, nastavljao dalje, na brzinu okončavši započeti razgovor.

Treba reći i to da je postojao još jedan razlog za njegovu žurbu: Bah je mucao. Ova nevolja ga je snašla pre nekoliko godina i ispoljavala se isključivo izvan škole. Uvežbani Bahov jezik besprekorno je funkcionisao za vreme časova – glatko je izgovarao višesložne reči na *hohdojču* i zakovrtao takve kitnjašte rečenice da im je poneki učenik zaboravljao početak pre no što bi do kraja bile izgovorene. Isti taj jezik odjednom bi

otkazao poslušnost vlasniku kada bi Bah prešao na dijalekat u razgovorima sa seljanima. Jezik se, na primer, nije protivio da izgovori napamet naučene odlomke iz druge knjige *Fausta*. Ali da kaže udovici Koh: „Vaš klipao se danas opet mangupirao“, nikako nije hteo – zapinjao je na svakom slogu i lepio se za nepce kao velika presna knedla. Bahu se činilo da s godinama mucanje napreduje, ali nije bilo lako proveriti pretpostavku: sve ređe je razgovarao s ljudima.

Nakon *poseta* (katkad pred zalazak sunca, a nekad i po gustom sumraku), umoran i zadovoljan, polako se vraćao kući. Noge su mu često bivale mokre, obrazi išibani vetrom, a srce je radosno kucalo: zaslužio je svakodnevnu nagradu za trud – *sat večernjeg čitanja*. Ispunivši poslednju dužnost za danas (udarac u zvono tačno u devet uveče), Bah je bacao na peć vlažnu odeću, grejao stopala u lavoru s poparenom majčinom dušicom, a zatim je, napivši se vrele vode da se ne prehladi, sedao u postelju i otvarao knjigu – jedno staro delo, s kartonskim koricama i izbledelim imenom autora.

Hronike seoba nemačkih seljaka u Rusiju pripovedale su o danima kad su na poziv carice Katarine prvi kolonisti brodovima stigli u Kronštat. Bah je došao do mesta na kome se vladarka lično pojavljuje u luci i pozdravlja odvažne sunarodnike: „Deco moja!“, uzvikuje ona, paradirajući pred postrojenim i na putu prozeblim doseljenicima. „Vi ste novi sinovi i kćeri Rusije! Srdačno vas primamo u naše sigurno okrilje i obećavamo zaštitu i roditeljsku brigu! Od vas očekujemo poslušnost i revnost, marljivost za primer i bespogovorno služenje novoj otadžbini! Ko se ne slaže – neka se odmah vrati nazad! Oni što su nečista srca i slabih ruku – nemaju šta da traže u ruskoj državi!...“

Međutim, dalje od ove scene što krepí dušu Bah nije uspevao da odmakne: njegovo telo, izmoreno šetnjom, omekšalo bi pod perinom poput barenog krompira prelivenog rastopljenim maslacem; ruke što su držale knjigu lagano su gubile snagu, kapci su se sklappali, brada padala na grudi. Pročitani

redovi leljali su u žučkastom svetlu petrolejke, oglašavali se različitim glasovima i uskoro gasnuli, premećući se u dubok san. Knjiga je klizila između prstiju, polako se spuštajući niz perinu; ali tup udar predmeta o pod nije uspevao da razbudi Baha. On bi se veoma iznenadio kad bi saznao kako čuvene hronike čita, ni manje ni više nego – tri godine.

Tako je tekao život – miran, pristojan, pun tričavih radosti i sitnih briga. Srećan, na neki način. Čak bi se moglo reći visokomoralan, da nije bilo jedne okolnosti. Šulmajstor Bah imao je jednu pogubnu strast koju mu, po svoj prilici, nije bilo suđeno da obuzda: voleo je oluje. I to ne kao kakav povučeni slikar ili dobrodušni poeta što kroz prozor posmatra razbesnelu stihiju i nadahnjuje se glasnim zvucima i blistavim bojama nevremena. Ne! Bah je voleo oluje kao što najgori pijanac voli votku od krompirove ljuske, a morfijumski zavisnik – morfijum.

Svaki put – a to se obično dešavalo dva-tri puta godišnje, u proleće i u rano leto – kada se nebeski svod nad Gnadentalom nalije ljubičastom težinom, a vazduh zasiti elektricitetom, pa se čini da i treptaj oka može izazvati plavičastu varnicu, Bahovim telom širila se čudna, narastajuća vrelina. Da li mu je krv burno reagovala na talasanje magnetnih polja, zahvaljujući osobitoj hemijskoj strukturi, ili su se mišići neznatno grčili usled opijenosti ozonom, Bah nije znao. Ali njegovo telo iznenada je postajalo tuđe: kostur i mišići raspinjali su otešnjalu kožu, preteći da je pokidaju, srce je pulsiralo u grlu i vrhovima prstiju, a u mozgu je nešto bučalo i dozivalo. Ostavivši širom otvorena vrata šulhausa, Bah je hrlio ka tom zovu – na livade, u stepu. Dok su kolonisti žurno terali stoku u stada i pokrivali je u zagrađima, a žene, stiskajući na grudima odojčad i sakupljeni rogoz, bežale od nepogode u selo, Bah joj je polako išao u susret. Nebo, oteklo od oblaka i stoga gotovo spojeno sa zemljom, hučalo je, tutnjalo, potmulo zavijalo; onda bi odjednom blesnulo, zagrmelo žestoko i nisko, a na stepu bi se obrušila hladna vodena gromada – počinjala je provala oblaka. Bah

je kidao kragnu na košulji, obnažujući slabunjave grudi, podizao glavu i otvarao usta. Mlazevi su mu šibali telo i tekli kroz njega, noge su osećale drhtaje zemlje pri svakom novom udaru groma. Munje – žute, plave, ljubičastocrne – plamtele su sve češće nad njegovom glavom, ili u njoj. Vrelina u mišićima dostizala je vrhunac – sledeći nebeski udar cepao je Bahovo telo na hiljade sićušnih delova i raznosio ga po stepi.

Došao bi sebi znatno kasnije, ležeći u blatu, izgrebanog lica, sa čičkovima u kosi. Leđa su ga bolela kao prebijena. Ustao bi, tromo krenuo kući, primećujući, kao i obično, da mu je sva dugmad na košulji pokidana. Pratila ga je blistava duga, katkad i dve; kroz krpaste oblake što su plovili nekud preko Volge probijala se nebeska plavet. Ali duša mu je bila suviše izmoždena da bi mogla da uživa u toj smirenoj lepoti. Pokrivajući rukama poderotine na kolenima i izbegavajući tuđe poglede, Bah je išao ka šulhausu, jadikujući i stideći se svoje beskorisne strasti. Njegova neobična pasija bila je ne samo sramotna, nego i opasna: jedanput je u njegovoj blizini munja ubila kravu zaostalu od stada, a drugi put – spalila usamljeni hrast. A koliko ga je samo sve to koštalo: tolika dugmad upropašćena tokom leta! Ipak, da se uzdrži i divi oluji iz kuće ili sa školskog trema – nije mogao. Gnadentalci su znali za neobične prolećne pohode šulmajstora i odnosili se prema njima s razumevanjem: „A šta čovek da očekuje od tih školovanih!“

2.

A ONDA SE, IZZENADA, BAHOV ŽIVOT IZ TEMELJA PREOKRENUO. Tog jutra se probudio u izvrsnom raspoloženju. Takvo stanje duha bilo je podstaknuto blistavim plavetnilom majskog neba koje mu je zagledalo u sobu kroz nenavučene zavese, lakomislenom vedrinom oblaka što

su klizili po njemu, kao i činjenicom da dolazi proleće i školski raspust.

Školska godina u Gnadentalu trajala je do Uskrsa. Nakon što bi odslušali službu u svečano uređenoj crkvi, uživajući u plamenu prazničnih sveća, poklonili jedni drugima slatkiše i barena jaja, obišli umrle rođake na groblju i žive – u susednim selima, najeli se do mile volje „staklenog“ sira i zlatnožutog maslaca, kolonisti su uprezali svu raspoloživu stoku i polazili na oranje. Kod kuće su ostajale samo bezube starice s malom decom i žene čije je domaćinstvo bilo toliko veliko da je zahtevalo neprekidan nadzor. Od poslednjih jutarnjih, pa do prvih večernjih zvezda, kolonisti će nedeljama seći stepu plugovima. U podne će se okupljati oko vatre, jesti krompir-čorbu i piti vreo *stepski čaj* od korena sladića, prokuvanog u tri vode s majčinom dušicom i malo sveže trave.

Prethodnog jutra, dok je povlačio uže zvona, Bah je znao da nema skoro nikog da ga čuje: povorka zaprežnih kola s oračima otišla je u stepu još noćas, pri slabashnoj svetlosti bledeg meseca. Gnadental je opusteo. Odsustvo ljudi, uostalom, nije ni najmanje uticalo na preciznost Bahovih signala; naprotiv, on se osećao još obavezniji da omogući ritmičan i neprekidan protok vremena, a s njim i ustaljeni red.

Taman je hteo da izvuče noge ispod perine i na podu napi-pa udobne nazuvke od ovčije kože, kad iznenada na jastuk pade senka. On podiže pogled – s one strane prozora stajao je neznanac, sa čudnovatom trouglastom kapom na glavi, priljubivši lice uz staklo. Gledao je unutra. Od iznenađenja Bah uzviknu, skoči, zbací perinu; ali nepoznati nestade isto tako brzo kao što se i pojavio. Bah nije uspeo da mu vidi lice – svetlo je padalo spolja. Skočio je na prozor: sa stakla je čileo magličasti trag – ostatak tuđeg daha. Pokušao je da otvori prozor, ali gvozdена kvačica kao da je preko zime urasla u drvo – ni makac. Ogrnuo je kratku bundu, iskočio na trem, oprčao oko škole – nigde nikog, ni u vrtu, ni u zadnjem dvorištu.

Osetio je kako ga zapljuskuje nešto hladno i neprijatno. Spustio je pogled i video da trči po blatu u domaćim nazuvcima. Snuždeno je odmahnuo glavom i požurio nazad u šulhaus.

Neobična poseta veoma je uznemirila Baha. Nije ni čudo: dan je počeo nizom sumnjivih znakova i događaja.

Dok je tupim nožem gulio ostatke prošlogodišnje farbe sa školskih prozorskih ramova, kako bi ih potom ponovo obojio, Bah je slučajno podigao pogled i primetio oblak na nebu koji je imao crte ljudskog lica – ženskog, bez sumnje. Lice je naduvalo obraze, napućilo usne, čežljivo sklopilo oči i nestalo u visini. Kasnije, prelazeći četkom po drvenim prozorskim daskama, začuo je meketanje koze u trku – životinja se derala tako jako, kao da je slutila nešto strašno. On se osvrnu: nije bila koza nego zadrigla šarena svinja i to bez jednog uva, i s tako odvratnom grimasom kakvu Bah u životu nije video.

Ne, on nije bio sujeveren kao većina Gnadentalaca. Zar se može ozbiljno verovati da će iz kravljeg vimena poteći krv ako se nehotice obori lastino gnezdo; ili da će, ako svraka čisti perje na krovu, neko od ukućana biti ozbiljno ozleđen. Ali jedno je nekakva svraka, a nešto sasvim drugo – svinja. Stoga je Bah, zaključivši da je za danas dosta loših događaja, pažljivo zatvorio kantu s farbom i krenuo kući, ne osvrćući se više ni na šta, ne obraćajući pažnju na zvukove i nameravajući da čitav dan provede zaključan, popravljajući odeću i razmišljajući o Novalisu.

Zatvorio je školska vrata i spustio rezu. Zaključao je i svoju sobicu. Brižljivo je namakao zavesu na prozoru. Zadovoljan, okrenuo se prema stolu i na njemu ugledao – dugačak beli pravougaonik: zapečaćeno pismo.

Uplašeno se osvrnuo oko sebe – nije li se tu, u sobi, pritajio tajanstveni poštar? – Ne opazivši nikog, Bah se spusti na stolicu i počeo da gleda u kovertu pred sobom s nakrivo ispisanom adresom „Gospodinu šulmajstoru Bahu“. U reči „šulmajstor“ bile su dve pravopisne greške.

Bah nikad u životu nije napisao niti dobio pismo. Prva pomisao bila je – da ga spali: ničeg dobrog u poruci, dostavljenoj na tako sumnjiv način, nije moglo biti. Oprezno je uzeo kovertu u ruke: laka je (u njoj je, izgleda, samo jedan list). Osmotrio je rukopis: ćoškast, očito je pripadao čoveku ne baš vičnom korišćenju pera. Prineo je pismo licu: mirisalo je jedva primetno na jabuke. Vratio ga je nazad na sto i odozgo pokrio knjigom. Okrenuo je stolicu prema prozoru, seo, prebacio nogu preko noge, obuhvatio ih rukama i zažmurio. Posle četvrt sata uzdahnuo je kao osuđenik i mršteći se od lošeg predosećanja otvorio kovertu.

Mnogopoštovani šulmajstore Bah,

Srdačno vas pozdravljam i pozivam na večeru povodom jednog poslića. Ako se slažete, dođite danas u pet po podne na gnadentalsko pristanište, tamo će vas čekati jedan čovek.

S prijateljskim željama,

Iskreno vaš, Udo Grim.

Da, još nešto: neka vas ne uplaši taj moj čovek. Ne izgleda baš fino, ali ima dobro srce.

Kad se potpisivao, autor pisma je snažno pritisnuo vrh pera o papir i skroz ga probušio.

Bah je osetio kako ga obliva znoj. Skinuo je odeću ostavši samo u donjem rublju. Uzeo je s police mastionicu, precrtao i ispravio greške u tekstu kojih je bilo ukupno osam; ruka je činila energične pokrete, čelično pero je škripalo, a mastilo prskalo. Zatim je zgužvao išarano pismo i bacio ga u kantu za đubre. Legao je pod svoju perinu i odlučio da ne izlazi napolje do večernjeg udara zvona.

Da kolonija nije ovako opustela mogao bi pitati starešinu Ditriha ili nekog drugog muškarca za tog Grima, a možda bi

oni pristali da mu prave društvo prilikom posete. Autor pisma je, nesumnjivo, živeo u jednoj od susednih kolonija pored reke, čim je pozvao gosta da dođe čamcem. Ako bi otišao sam, bio bi to nesmotren, a možda i glup postupak. O tome nije moglo biti govora.

Ali, da li zbog iznenadne pojave predolujnog naelektrisanja u vazduhu ili iz nekih drugih razloga – tek Bah odjednom oseti znake onog nesavladivog uzbuđenja koje ga je teralo da hoda po najgorem pljusk u potrazi za centrom oluje. Činilo se da kroz njegovo telo prolazi nekakva nezadrživa struja koja ga vuče nekuda nezavisno od njegove volje. To ga je plašilo i uzbuđivalo u isto vreme – nije imao ni snage, ni želje da se usprotivi toj moćnoj bujici: kao da je sve već bilo odlučeno pre njega i umesto njega, ostalo je samo da se ispuni predodređeno.

* * *

U zakazano vreme Bah je stajao na pristaništu – očešljan, s novom maramicom u džepu suknenog prsluka. Srce mu je udaralo tako snažno da su mu ivice iznošenog učiteljskog sakoa primetno podrhtavale; u ruci je stiskao štap s kojim je šetao za vreme *poseta* – on bi, svakako, mogao da posluži i u odbrambene svrhe.

Gnudentalsko pristanište imalo je nevelik drveni mol koji je zalazio u Volgu oko dvadeset aršina. Duž mola su se nizali splavovi i čamci, a na kraju se nalazilo sidrište: pravougaoni prostor sa stubovima obojenim u belo – za privezivanje brodske užadi. Bah se nije sećao da se u Gnudentalu ikada zaustavio neki veći brod. Uz stubove su vezivana samo jagnjad, pre nego što ih natovare u čamce i odvezu na vašar u Pokrovsk.

Bah se šetao tamo-vamo po škripavom molu, nadajući se da će mu kretanje pomoći da smiri lako podrhtavanje kolena. Seo je na bitvu, obuhvatio pogledom glatku površinu Volge.

Izvadio je sat: bilo je tačno pet. Odahnuo je s olakšanjem i spremio se da krene kući, kad se odnekud pod nogama – tačnije, ispod dasaka mola – uz lako zapljuskivanje, pojavi čamac. Iz njega se, kao kartonska figura iz slikovnice-harmonike, podiže čovek, vešto se uhvati rukom za ivicu mola i, pridržavajući čamac, upitno se zagleda u Baha.

To je bio on, jutrošnji gost: visoki Kirgiz u krznenom prsluku na golo telo, s trouglastom filcanom kapom ispod koje su oprezno gledale uske oči, zakošene ka slepoočnicama. Žuta koža sa izraženim porama toliko se pripila uz kosti lica da se mogao videti i najmanji pregib na jagodicama ili bradi s retkim i ostrim dlačicama. Jedini mesnati deo lica bio je povećani nos, izrazito spljošten, s iskrivljenom nosnom pregradom: očigledno je bio slomljen u nekoj tuči. Bah se iznenada seti kako ga je majka plašila kad je bio mali: „Sad će doći Kirgiz da te odnese!“

„M-m-m!“, reče ili zamumla Kirgiz, požurujući ga da sedne u čamac.

„Ta ne smatrate valjda da sam poludeo?!“, htede da mu odgovori Bah. „Zar mislite da bih pošao s vama?!“

Ali njegovo telo, koje je danas odbijalo da sluša glas razuma, već se bilo odrazilo nogom od ivice mola, nevešto se odgurnulo i skočilo u zaljuljani čamac.

Štap mu je pri tome ispao iz ruku, bućnuo u vodu i nestao negde ispod mola.

Kirgiz je pustio ruku – plovilo se okrenulo i brzo otisnulo poneseno strujom. Seo je na klupicu licem okrenutim prema Bahu, uzeo vesla i počeo da se odvaja od obale. Njegove žilave ruke čas su se podizale naduvavajući mišiće, čas se spuštale, a pljosnato mongolsko lice čas se približavalo, čas odaljavalo. Oči su netremice gledale u Baha.

Ovaj se vrpolio na sedištu, trudeći se da izbegne namegljivi pogled, ali nije imao kud da se dene u malenom čamcu. Odlučio je da se smiri posmatranjem obalskog pejzaža – i tek

je tada primetio da se čamac ne kreće duž obale, nego poprečno, ka drugoj obali Volge.

Bah je čuo za kolonije na desnoj obali reke: Balcer, Kuter, Meser, Šiling, Švab – sve su one bile nanizane uzvodno i nizvodno na mestima gde brdski krajolik nije bio prepreka za izlaz na reku. Međutim, Bah još nikad nije bio na planinskoj strani. U blizini Gnadentala desna obala je bila toliko strma i nepriступačna da se ni zimi, po debelom ledu, niko nije usuđivao da tamo ode. Jednom je udovica Koh ispričala (ona je to pouzdano saznala od pokojne babe Fišer, a ova – od žene mesara Haufa, dočim je ta doznala od svastike pastora Hendla), da je ta zemlja nekad bila, a možda je i sada, u posedu nekakvog manastira i da je običnim ljudima zabranjeno da na nju kroče.

„Dozvolite“, bespomoćno je mrmljao Bah, čupkajući dugmad na sakou. „Kuda ćete?... Ma, kuda ćemo?...”

Kirgiz je veslao ćutke i zurio u šulmajstora. Vesla su sekla teške talase – zelenosmeđe uz obalu i sve plavlje ka dubini. Čamac je napredovao u snažnim trzajima – ne usporavajući ni na tren, ne odstupajući ni za lakat od zacrtanog puta. Gromada suprotne obale – beličasti kameni zid gusto pokriven tamnozelenom šumom, što je izdaleka podsećao na džinovskog zmaja nazubljenih leđa, opruženog na vodi – takođe se primicala u trzajima, neumoljivo. Bahu se u jednom trenutku učini da čamcem ne upravlja snaga Kirgizovih ruku, već sila teže koja izvire iz ogromne mase kamenja. Odozgo nadole – od grebena do podnožja – kosinu su presecale duboke krivudave brazde. Po njihovom dnu curio je pesak klizeći u vodu, i to je kretanje pridavalo kamenoj površini izgled nečeg živog: planine su disale. Utisak se pojačavao igrom sunčevih zraka koji su se povremeno skrivali iza oblaka – brazde su se čas nalivale ljubičastim senkama i produbljivale, čas bledele i postajale neprimetne.

Uskoro je daščano dno zaparao šljunak – čamac je naglo zakočio zaustavljen oblucima pokrivenim zelenom sluzi.

Obale gotovo da nije bilo: kameni zid dizao se nebu pod oblake i tamo se završavao strminom. Kirgiz je iskliznuo iz čamca i pokretom glave pozvao Baha za sobom. Bahovo srce, malak-salo od uzbuđenja, odazvalo se, ali nekako umorno i nerado, kao da se pomirilo s ovim neverovatnim zbivanjima; osvrnuo se u nedoumici i iskobeljao na kopno, vukući noge kroz alge i žabokrečinu. Kirgiz izvadi plovilo iz vode – Baha začudi snaga njegovog mršavog tela – i sakri ga iza velikog mrkog kamena.

Nedaleko odatle, duž jedne od brazdi koja je rasecala planinu od vrha do dna, pružala se jedva приметna staza. Njome se Kirgiz i uputio – lako i hitro, kao da ne trči uzbrdo, već niz padinu koja se pokazala manje strmom no što se to izdaleka činilo. Prekorevajući sebe zbog učešća u ovoj sumnjivoj avanturi i hvatajući se rukama za poneki redak žbun, Bah krenu za njim. Penjao se iznurujuće dugo, svaki čas padajući na kolena i gutajući pesak što je prštao sa žustrih Kirgizovih peta. Najzad se dokopao ivice strmine – sav mokar (sako i prsluk je morao da skine i nosi u rukama), zajapurena lica i klecavih kolena.

Na granici šume planina je gubila oštrinu, prelazeći potom u zaravan ili blago zatalasane brežuljke. Ali to se moglo samo pretpostaviti, jer je šuma bila izuzetno gusta. Bah je morao da požuri kako ne bi izgubio iz vida Kirgizova leđa: teško da bi sam našao put u mračnom gustišu javorova, hrastova i jasika, pri dnu obilato zaraslih žbunjem kurike i šipka. Ipak, kroz koji minut drveće se razmaklo i otkrilo pogledu prostranu pustaru na kojoj se širio veliki salaš.

Domaćinova kuća ličila je na brod usred poljane: ogroman, dugačak, na temeljima od teškog zaobljenog kamena, sa zidovima od debelih balvana kakve Bah u svom životu nije video. Usled dugog vremena grede su potamnele i sasušile se od vetra, a pukotine na njima, zamazane smolom, crnele su se poput mladeža. Prozorski kapci bili su otvoreni samo na nekoliko prozora, ostali su bili zamandaljeni. Sa visokog krova štrčala je slama iz koje su izbijala dva kamena dimnjaka.

Ostale građevine bile su skrivene pozadi: ambari, nadstrešnice, prostrana štala, niska ledara, drveni bunar. U zadnjem dvorištu stajale su gomile gajbi, zaprežna kola, kolica, burad, drva i rezana građa; činilo se da tu počinje voćnjak – drveće iza kuće postajalo je sve niže i ređe, belela su se brižljivo okrećena stabla. Salaš nije imao ogradu – kao međa služile su ivice poljane. Nije bilo ni ljudi. Čak je i ćutljivi Kirgiz nekud nestao dok se Bah na trenutak okrenuo.

Sve je izgledalo kao da je tren ranije život na ovom mestu zamro: iz panja je štrčala sekira s dugom drškom, a pored nje su ležale cepanice; kraj ulaza je stajalo vedro s potopljenom hranom za stoku koja se pušila i odmah pored njega – nečije pocepane cipele; iz oborene kante za zalivanje curila je voda; na ognjištu u letnjoj kuhinji dimilo se ugljevlje. Ni zvuka, ni kretnje. Jedino se ukraj polja njihalo rublje na vetru, povremeno se izdižući uz škripu konopca.

„Dobar dan“, Bah je prišao bliže, jedva razdvojivši slepljene od uzbuđenja usne i obratio se odškrinutim vratima kuće. „Hteo bih da razgovaram s gospodinom Udom Grimom.“

Sačekavši koji časak, popeo se na trem. Dugo i namerno glasno strugao je cipelama po rebrastoj dasci praga, skidajući blato s đonova. Zatim je povukao prema sebi bravu na vratima i stupio u bezglasnu tamu.

Mirisalo je na vruće i masno jelo: Bah uđe u kuhinju. Kraj zida se uzdizala okrećena peć, čiji je gornji deo bio krcat bakarnim kotlićima i šerpama, glinenim posudama, rešetima, burencima, peglama, bokalima za kafu, poslužavnicima, špricevima za kobasice i drugim potrepštinama. Tik uz peć, na zidu od brvana, visila je polica za posuđe na kojoj su se nizali redovi zdelica grube izrade, vezice kašika i kutlača, svežnjevi gvozdениh makaza. Posvuda – na kuhinjskom stolu, hoklicama, na prozorskim daskama, ponešto je stajalo ili ležalo: raznobojni lonci i tiganji, šolje s mlekom i medom, daske sa spravljenim knedlama, iznad kojih se vio oblačić brašna,

mašine za meso s visuljcima samlevenog mesa, četkice za mazanje uljem, ostaci zeleni, riblje glave i ljuske od jaja. Ni ovde nikog nije bilo. Samo se iz susedne sobe, odvojene od kuhinje lakom zavesicom, čulo sočno žvakanje.

Bah pođe vođen zvukom: tiho je zakucao po masivnim oblicama na ulazu – niko se nije odazvao; pomerio je zavesu i našao se u prostranoj, poput ambara, dnevnoj sobi. Čitavo njeno središte zauzimao je daščani sto sa takvim obiljem jela kojim bi se zasitio i legendarni saksonski džin iz Oslinga. Za stolom je sedeo čovek-grmalj i proždirao hranu stavljajući je u usta prstima, ne obraćajući pažnju na netaknuti pribor za jelo položen uz tanjir. Glasno žvakanje proizvodila je njegova snažna vilica koja je mlela hranu.

U tom prizoru, začudo, nije bilo ničeg ružnog. Naprotiv, ceo izgled domaćina, koji je prštao od energije i snage, toliko je bio u skladu s ovim stolom izobilja i svakim jelom na njemu, da se činilo da je čitavu kompoziciju sazдала neobična uobrazilja umetnika: obrijana glava muškarca blistala je baš kao rumena nabujala pogača na sredini stola, namazana žumančetom i ispečena u peći: namreškani obrazi crveneli su se kao šunka narezana na tanjiru na debele, vlažne kriške; sitne tamne oči imale su istu boju kao smokve u balonu s likerom; a uši, velike i bele, ratoborno isturene u stranu, neodoljivo su podsećale na taške poređane u duboku zdelu. Prstima debelim poput viršli čovek je vadio kiseli kupus iz burenceta i stavljao ga u usta, pri čemu su njegovi čupavi brkovi i brada tako ličili na taj isti kupus da je Bah morao da zažmuri kako bi se oslobodio halucinacije.

„Moja kći je šašava“, izgovori čovek umesto pozdrava, nastavljajući da žvaće i ne pomišljajući da Baha pozove za trpezu. „Učini da se to ne primećuje.“

Bah je primetio da je sto postavljen za dvoje, ali se nije usuđio da sedne. Nakašljao se i popravio sako, osećajući kako mu

prazan želudac drhti i grči se: razmišljajući o zagonetnom pismu, šulmajstor danas nije stigao da jede.

„Vi ste Udo Grim?“, upitao je za svaki slučaj.

„Pa nisam valjda Bog otac“, potvrdi ovaj, vadeći iz tiganja krompire s prženom slaninom; tiganj je cvrčao i prštao, ali Grimovim prstima to nije smetalo.

„Koliko godina ima vaša kći?“, Bah primeti na stolu nekoliko vrsta kobasica – vruću prženu, sa zlatastim čvarcima, dimljenu, pa džigernjaču s ljubičastim odsjajem – i odjednom oseti slan ukus u ustima.

„Na Duhove napuniće sedamnaest.“

Grim je završio s jelima od mesa i prešao na slatku čorbu od lubenica, u kojoj su plivala ostrvca sušenih krušaka, jabuka, višanja i suvog grožđa. Kašika je i dalje ležala na stolu: Grim je srkao čorbu, držeći tanjir u raširenim šakama kao tacnu za čaj, na tatarski način.

„I ona se, kao što ste izvoleli reći...“, Bah proguta pljuvačku koja mu je smetala da govori, „ne odlikuje osobitim umom. Koliko je uočljiva ta nevolja?“

„Rekoh – šašava je!“ Grim srdito ispljunu košticu od višnje. Bah se trgnu od iznenađenja, ali koštica fijuknu mimo njega, odskoči od zemljanog poda i završi u jednom od najdaljih uglova. „U glavi – paučina! Fantazije i ženski hirovi. Ko bi se takvom oženio? Ovdašnji mekušci uzeli bi je još kako, a u Rajhu – niko ne bi, čak ni s mirazom. Ne, u Rajhu je ne bi' mogô nikom utrapiti...“

Rajhom su kolonisti nazivali Nemačku.

„Spremate se da emigrirate“, oprezno je zaključio Bah. „U skorije vreme?“

„Jesi li ti učitelj? Onda uči!“ Grim zveknu praznim tanjirrom o sto i Bah ponovo zadrhta. „A pitanja i sam mogu da postavljam! Nauči mi ćerku da govori lepo i skladno! Ako ne baš da govori – ono bar da razume! Čutljiva žena je možda još

i bolja. Nek se malo opismeni – biće dosta. Meni lakše, a tebi – pare u džep!“

Grim zgrabi mekanu vaflu, umoči je u zdelu s medom i gurnu u usta, sklanjajući rukom s usana lepljive niti meda.

„Izvolite se ponašati pristojno, neuljudni čoveče, inače je naš razgovor gotov!“ hteo je da uzvikne Bah, pa i da udari dlanom o sto; ali umesto toga samo je spustio pogled i prešao dlanovima po nogavicama, boreći se s narastajućim negodovanjem.

„Dakle, vi želite da predajem vašoj kćeri *hohdojč*“, rezimirao je posle nekoliko trenutaka pomalo drhtavim glasom. „Mogu li u tom slučaju da se upoznam s učenicom?“

„Pa dođi sutra sa svojim drangulijama: knjigama, olovkama (ili čime već na času prljaš nos?). Kad započneš čas, upoznaćeš se.“ Grim nali sebi u čašicu tamnocrveni liker iz teškog balona od belog stakla; zatim se zagleda u Baha i nasu i u drugu čašicu. „Je l' se slažeš?“

„Gospodine Grime, mi se tako malo znamo, pa bih vas zamolio da izbegavate familijarnosti i obraćate mi se sa...“

„Je l' se slažeš?“, prekinu ga Grim, ustajući i pružajući mu čašicu.

Bah je uzeo čašicu (Ah, kako je samo mirisao liker! Da se opiješ od same arome!), mrdnuo ramenom, izvio obrve neodređeno; na koncu, ne mogavši više da izdrži uporan Grimov pogled i želeći da što pre okonča neprijatan susret, neodlučno je podigao bradu, kao da je hteo da oslobodi vrat iz odveć uskog okovratnika. Taj pokret, zajedno s mučnom grimasom na licu, mogao se protumačiti na najrazličitije načine, ali Grim, nesklon prekomernom razmišljanju, shvatio ga je kao nesumnjivu potvrdu: čašice se glasno kucnuše potvrđujući dogovor. Zbunjen tako naglim razvojem događaja, Bah je primeo usnama svoju čašicu i žudno izlio hladnjikavu tečnost u sasušeno grlo.

Istog trena nešto se oko njega promeni. Da li je liker bio odveć jak, ili je Bah, ogladneo i nesviknut na uveseljavajuća pića, bio previše slab – tek se salaš, pre toga surov i mračan, odjednom probudi i ožive: nečija jaka leđa minuše kraj prozora, iz dvorišta dopre udar sekire i blejanje ovaca, zalupiše se ulazna vrata – neko uđe u kuhinju vukući noge, i piskavi starački glas upita:

„Da donesem samovar?“

„Kasnije“, odazva se Grim.

On skinu sa zida dugačku izvijenu lulu, sede licem prema prozoru i poče da je puni duvanom. Shvativši da je sastanak završen, Bah krenu ka izlazu, nimalo zbunjen neobičnim ponašanjem domaćina: ljudi i zvuci koji su se vratili u okolni svet ispunili su njegovu dušu veselošću, njegovi sopstveni strahovi učiniše mu se neumesnim i smešnim, pa je čak i glad, koja ga je žestoko morila u poslednjih sat vremena, nekad nestala, ustupivši mesto ugodnoj lakoći i telesnom zanosu.

Starica koja je nešto petljala po kuhinji, suva kao jeseni žbun krušine, nije ni pogledala Baha – ovaj to protumači kao njenu taktičnost. Kirgiz kojeg je upoznao i koji je već čekao kraj ulaza učinio mu se sada manje strašan, a salaš – prijatan: ne dižući oči i ne otvarajući usta, žurno su prolazili radnici (svi do jednog imali su surova mongolska lica i jedva su se mogli međusobno razlikovati); pod nogama se motala živina, šarena i bučna – guske, patke, čak i nekoliko fazana s dugačkim prugastim repovima; konji u zagrađu – uhranjeni, sjajnih vratova, udarali su o tlo kopitima; drveće u voćnjaku iza kuće, posuto ružičastim i belim cvetovima, krupnim kao pesnice, mirisalo je tako snažno da se na jeziku osećao medasti ukus budućih jabuka.

Šuma kroz koju su se Bah i Kirgiz vraćali nije više izgledala kao divlji čestar, već kao svetao, prolećni šumarak. Uživao je dok je koračao po njoj, a prijatne misli samo su pojačavale zadovoljstvo: predstojeći časovi s gospodicom Grim izgledali

su kao jednostavan, ali svrsishodan posao koji odgovara svetoj dužnosti učitelja, a osim toga, finansijski povoljan. Uskoro je Bah primetio da ga noge nose stazom začuđujuće brzo – svakim korakom savladavao je rastojanje od pet, pa i deset aršina – i tako za tili čas stigao na obronak grebena.

Pogled koji se pred njim otkrio oduzeo mu je dah, i Bah je obamro zaboravivši na sve: ispred njega prostirala se Volga – zaslepljujuće plava, blistava, protkana svetlucavim perlama podnevnog sunca, od obzorja do obzorja. Prvi put u životu video je tako daleke predele. Pod njim je ležao vasceli svet: obe obale, i stepa u zelenoj izmaglici prvih trava, i rečice koje vrludaju njome, i modre daljine na ivicama vidokruga, i morski orao što kruži iznad reke u potrazi za plenom. Bah je raširio ruke u susret tom prostranstvu, odrazio se od ivice grebena i – kasnije nije mogao da se seti tog trenutka – da li je poleteo kao ptica, ili je pojurio kao vihor, sledeći brzonogog Kirgiza...

* * *

Kad se ujutro probudio, setio se da mu predstoji upoznavanje s učenicom – i odmah ga je obuzela neprijatna klonulost: zubi su mu trnuli, ispunjeni nekom tinjajućom jezom, kao da je kroz vilicu duvala promaja; istu takvu jezu osećao je i u želucu. Poželeo je da se izgovori na bolest i izvuče iz ovog sumnjivog poduhvata, ali je neočekivano napipao u džepu sakoa novac – i to popriličnu svotu – koji mu je, po svoj prilici, juče uručio Grim kao kaparu, iako je sam trenutak uručjenja potpuno nestao iz šulmajstorovog pamćenja. Nije bilo moguće izvući se.

U dogovoreno vreme Bah je čekao na pristaništu, mučen brigama oko predstojećeg časa. Pod miškom je držao Geteovu knjigu pesama, udžbenik nemačkog i svežanj hartije za pisanje. Ispod prsluka obukao je čistu, ispeglanu košulju – bez obzira na očevu ekscentričnost, ćerka je mogla da bude stroža u pogledu opšteprihvaćenih normi pristojnosti.

Nikad ranije Bah nije držao privatne časove mladim gospođicama. Bojao se da će samo jedan podsmešljiv pogled frojlajn Grim, ili jedna neoprezna reč, izazvati kod njega zbunjenost – crvenilo u licu ili napad štucanja – i stoga je rešio da bude strog prema učenicima. Odlučio je takođe da je nikako ne gleda u oči za vreme časa (a oči devojačke katkad bivaju tako velike, da se uplašiš!), a bolje da uopšte ne gleda u nju, već isključivo kroz prozor, u prirodu ili, u krajnjem slučaju, u plafon. Bolje da izgleda distancirano i hladno nego da ispadne smešan. Pripremio je nekoliko fraza koje su imale za cilj da, uprkos kućnoj udobnosti, naprave strogu atmosferu na času: nije ih sam smislio, već ih je pozajmio iz leksikona pastora Hendla. Tako je i ušao u pristigli čamac Kirgiza, mrmljajući ove fraze sebi u bradu na različite načine i trudeći se da odabere najsugestivniju intonaciju.

Nije pazio na put, zaokupljen pripremanjem za susret. Penjući se na strmi obronak manje se zadihao nego juče. A i šuma je danas izgledala spokojnije. Salaš je bio gostoljubiv i pun ljudi. Domaćin se nije dao videti. Kirgiz je dopratio Baha do dnevne sobe koja se toliko promenila da je u njoj bilo teško prepoznati jučerašnju prostoriju za obedovanje.

Ogroman sto za ručavanje nekud je nestao (Bah se zapitao kako su uspeli da iznesu predmet koji je očigledno po svojim dimenzijama bio mnogo veći od otvora vrata i prozora). Na mestu stola stajao je platneni paravan, koji je pregradio dobar deo prostora. Ispred njega je bila drvena stolica s izrezbarenim naslonom. Stara kuvarica sedela je kraj prozora, udobno se smestivši na niskoj klupici i metnuvši pred sebe preslicu boje jagoda, čiji se točak vrteo i brujao, bacajući po zidovima brvnare crvene odsjaje. Starica je dugačkim noktima čupkala kudelj iz svežnja u povećoj korpi, prinosila je kalemu koji joj se okretao ispred nosa i pretvarala je u tanušnu, jedva uočljivu nit, svaki čas vlažeći kažiprst pljuvačkom. Ponekad su srebrnasti mlazići padali iz poluotvorenih usta na prugastu keclju, te se činilo da predivo ne nastaje od vune nego od staričine